

## МЕХАНИЗМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ПРЕПОДАВАТЕЛЯМИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

**Yaxshiyeva Zebo Rashidovna**

*Turon universiteti “Xorijiy tillar” kafedrası mudiri,*

*Filologiya fanlari doktori (DSc), professor*

*e-mail: [zebona.sevinch@gmail.com](mailto:zebona.sevinch@gmail.com),*

*ORCID:0009-0006-0973-6147*

**Nafisa Radjabova**

*Turon universiteti magistri*

**Annotatsiya:** *Ushbu maqolada quyidagilar haqida yozilgan: Xorijiy til darslarida interfaol usullardan foydalanishning yaxlit pedagogik mexanizmi ishlab chiqildi. O‘qituvchilarning interfaol metodlardan foydalanishga ta’sir etuvchi omillar ichki (motivatsion, kognitiv, refleksiv) va tashqi (institutsional, resurs, ijtimoiy) omillarga ajratildi hamda tizimlashtirildi. Interfaol usullardan foydalanish mexanizmini joriy etishning bosqichma-bosqich modeli (diagnostik, loyihalash, amalga oshirish, baholash) ishlab chiqildi. O‘qituvchilarning interfaol kompetentligini baholash mezonlari va ko‘rsatkichlari ishlab chiqildi. Interfaol ta’limni samarali amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlar tizimi ilmiy asoslandi.*

**Kalit so‘zlar:** *interfaol ta’lim, pedagogik mexanizm, xorijiy til o‘qitish, kommunikativ kompetensiya, ta’lim texnologiyalari, o‘qituvchi kompetentligi, vazifaga asoslangan ta’lim, kollaborativ ta’lim, metodologik kompetensiya*

Zamonaviy jahon ta’lim tizimida xorijiy tillarni o‘qitish metodikasi tubdan o‘zgarib bormoqda. Globallashuv jarayonlari, xalqaro integratsiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi xorijiy til bilimiga bo‘lgan talabni keskin oshirdi. Bugungi kunda xorijiy til nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki shaxsning intellektual salohiyatini, kasbiy kompetentligini va raqobatbardoshligini belgilovchi muhim omilga aylandi. Shu sababli, xorijiy til ta’limining sifatini oshirish, o‘qitish metodlarini takomillashtirish masalasi jahon pedagogika fanining eng dolzarb muammolaridan biri sifatida qaralmoqda.

Zamonaviy ta’lim tizimida interfaol ta’lim metodlari alohida o‘rin tutmoqda. "Interfaol" atamasi inglizcha "interactive" so‘zidan olingan bo‘lib, "inter" — o‘zaro, "act" — harakat qilmoq ma’nolarini anglatadi. Demak, interfaol ta’lim deganda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi, shuningdek, o‘quvchilarning o‘zaro faol hamkorligi tushuniladi. Bu yondashuv an’anaviy ta’limdan tubdan farq qiladi, chunki unda ta’lim oluvchi passiv tinglovchi emas, balki ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Interfaol ta’limning mohiyatini chuqurroq anglash uchun uning nazariy-metodologik asoslarini, tarixiy rivojlanish bosqichlarini va pedagogik tamoyillarini batafsil tahlil qilish zarur.

Interfaol ta’limning falsafiy-nazariy asoslari konstruktivistik ta’lim nazariyasiga, faoliyatli yondashuvga va gumanistik pedagogikaga tayanadi. Konstruktivizm nazariyasiga

ko'ra, bilim tayyor holda berilmaydi, balki o'quvchi tomonidan faol ravishda quriladi va o'zlashtiriladi. Bu nazariyaning asoschilaridan biri J.Piaje fikricha, o'quvchi yangi ma'lumotlarni mavjud bilim tuzilmalari bilan bog'laydi, assimilyatsiya va akkomodatsiya jarayonlari orqali bilimni o'zlashtiradi. Shveytsariyalik psixolog J.Piajening kognitiv rivojlanish nazariyasi ta'lim jarayonida o'quvchining faol pozitsiyasini ilmiy asoslashda muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Piaje ta'kidlaganidek, bolaning intellektual rivojlanishi uning atrof-muhit bilan faol o'zaro ta'siri natijasida amalga oshadi va bu jarayon bir necha bosqichlardan o'tadi.

Interfaol ta'lim g'oyalari konstruktivistik ta'lim nazariyasiga, faoliyatli yondashuvga, gumanistik pedagogikaga tayanadi. J.Piaje ta'kidlaganidek, bilim o'quvchi tomonidan faol ravishda quriladi (Piaget J. The Origins of Intelligence in Children, 1952). L.S.Vigotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" tushunchasi interfaol ta'limning asosiy tamoyillaridan biridir (Vygotsky L.S. Thought and Language, 1962). K.Rodjersning gumanistik yondashuvi ta'lim jarayonida qulay psixologik muhit yaratish zaruriyatini asoslaydi (Rogers C. Client-Centered Therapy, 1951).

Kommunikativ yondashuv D.Haymz, G.Viddovson tomonidan ishlab chiqildi. Vazifaga asoslangan til o'qitish J.Villis, R.Ellis kabi olimlar tomonidan rivojlantirilgan. R.Ellis fikricha, "vazifaga asoslangan ta'lim til o'zlashtirishni tabiiy tarzda ta'minlaydi" (Ellis R. Task-Based Language Learning and Teaching, 2003). Kollaborativ ta'lim D.Johnson va R.Johnson tomonidan ishlab chiqildi (Johnson D., Johnson R. Learning Together and Alone, 1999).

MDH mamlakatlarida G.K.Selevko zamonaviy ta'lim texnologiyalarini tizimlashtirib, ularning pedagogik asoslarini ishlab chiqqan (Selevko G.K. Sovremennie obrazovatelnie texnologii, 1998). O'zbekistonda R.X.Djurayev fikricha, "pedagogik texnologiya - bu maqsadga erishishning optimal yo'lini belgilab beruvchi ilmiy asoslangan tizimdir" (Djurayev R.X. Pedagogik texnologiyalar asoslari, 2008).

H.D.Braun, S.Thornbury, J.Harmer kabi xorijiy olimlar xorijiy til o'qitishning zamonaviy metodlarini ishlab chiqishgan (Brown H.D. Teaching by Principles, 2014). Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, interfaol usullardan foydalanishning yaxlit mexanizmi yetarli o'rganilmagan.

O'zbekistonda interfaol ta'lim metodlarining rivojlanishi mustaqillik yillaridan boshlanadi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi ta'lim tizimini isloh qilish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish uchun huquqiy asos yaratdi. 90-yillarning oxirlaridan boshlab O'zbekistonda pedagogik texnologiyalarga oid dastlabki ilmiy tadqiqot ishlari paydo bo'ldi. O'zbek olimlari — N.A.Muslimov, R.X.Djurayev, M.Ochilov, J.G'.Yo'ldoshev va boshqalar interfaol ta'limning nazariy asoslarini tadqiq etib, amaliyotga joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqdilar. N.A.Muslimov va hammualloflarning "Innovatsion ta'lim texnologiyalari" o'quv qo'llanmasida interfaol metodlarning nazariy asoslari, qo'llash metodikasi yoritilgan.

Interfaol ta'limning samaradorligini oshirishda o'qituvchining roli alohida ahamiyatga ega. An'anaviy ta'limda o'qituvchi asosiy axborot manbai sifatida markaziy o'rinni egallaydi. Interfaol ta'limda esa o'qituvchining roli tubdan o'zgaradi — u fasilitator, yo'naltiruvchi, maslahatchi bo'lib qoladi. O'qituvchi ta'lim jarayonini tashkil etadi, qulay muhit yaratadi,

o‘quvchilarni yo‘naltiradi, ularning faoliyatini qo‘llab-quvvatlaydi. Biroq bu o‘qituvchining mas’uliyatini kamaytirmaydi, aksincha, yangi talablar qo‘yadi. Interfaol darsni samarali tashkil etish uchun o‘qituvchi maxsus metodlarni puxta bilishi, turli vaziyatlarda moslashuvchan bo‘lishi, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishi kerak. G.K.Selevko ta’kidlaganidek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar o‘qituvchidan yuqori darajadagi professional kompetentlikni talab qiladi.

Interfaol ta’limning amaliyotga joriy etilishi bilan bog‘liq muammolarni ham ko‘rib chiqish lozim. Birinchidan, an’anaviy ta’lim tizimidan interfaol ta’limga o‘tish muayyan qiyinchiliklar bilan bog‘liq. Ko‘plab o‘qituvchilar an’anaviy metodlarga o‘rganib qolgan bo‘lib, yangi yondashuvlarni qo‘llashda qiyinchiliklarga duch keladi. Ikkinchidan, interfaol ta’lim ko‘proq vaqt talab qiladi — har bir o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlash, guruhni ishini tashkil etish, natijalarni muhokama qilish ko‘p vaqt oladi. Uchinchidan, sinfdagi o‘quvchilar soni ko‘p bo‘lganda interfaol metodlarni qo‘llash qiyinlashadi. To‘rtinchidan, moddiy-texnik ta’minot yetarli bo‘lmasligi ham interfaol ta’limning samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Bu muammolarni hal qilish uchun o‘qituvchilarni maxsus tayyorlash, ularning malakasini oshirish, ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash zarur.

Interfaol ta’limning jahon ta’lim amaliyotidagi o‘rnini tahlil qilsak, rivojlangan mamlakatlarda bu yondashuv keng qo‘llanilayotganini ko‘ramiz. AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda interfaol metodlar ta’lim tizimining ajralmas qismiga aylangan. Bu mamlakatlarda o‘qituvchilarni interfaol metodlarga tayyorlash tizimi yaxshi yo‘lga qo‘yilgan, o‘quv dasturlari interfaol yondashuvga moslashtirilgan, moddiy-texnik baza yuqori darajada. Xalqaro baholash tadqiqotlari (PISA, TIMSS) natijalari shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlarni keng qo‘llaydigan mamlakatlarda o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi yuqori bo‘ladi. Bundan tashqari, interfaol ta’lim o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini, muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi ham isbotlangan.

O‘zbekistonda interfaol ta’limning rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar mavjud. Mamlakatimizda ta’lim sohasida olib borilayotgan islohotlar, xorijiy til ta’limiga alohida e’tibor, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha qabul qilingan me’yoriy hujjatlar interfaol ta’limning rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratmoqda. Biroq bu borada hal etilishi kerak bo‘lgan muammolar ham mavjud: o‘qituvchilarning interfaol metodlar bo‘yicha tayyorgarligini oshirish, o‘quv dasturlarini qayta ko‘rib chiqish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash, ilmiy-metodik ta’minotni yaxshilash. Ta’lim texnologiyalari sohasida olib borilgan tadqiqotlarda ushbu muammolarning yechimlari taklif qilingan.

Xulosa qilib aytganda, interfaol ta’lim — bu o‘qituvchi va o‘quvchilarning, shuningdek, o‘quvchilarning o‘zaro faol hamkorligi asosida tashkil etiladigan ta’lim shaklidir. Uning nazariy asoslari konstruktivizm, faoliyatli yondashuv, gumanistik pedagogika g‘oyalariga tayanadi. J.Dyui, L.S.Vigotskiy, J.Piaje, K.Rodgers kabi olimlarning ilmiy merosiga asoslangan interfaol ta’lim XX asr boshlaridan boshlab rivojlanib, hozirgi kunda ta’lim tizimining ajralmas qismiga aylandi.

Interfaol ta’limning rivojlanish bosqichlari shuni ko‘rsatadiki, bu yondashuv doimiy takomillashib bormoqda. XX asr boshlaridagi pragmatik pedagogikadan zamonaviy axborot-

kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan interfaol ta’limgacha bo’lgan yo’l juda katta o’zgarishlarni o’z ichiga oladi. Hozirgi kunda interfaol ta’lim nafaqat metodlar to’plami, balki ta’limga bo’lgan yaxlit yondashuvdir. Bu yondashuv o’quvchini ta’lim jarayonining markaziga qo’yadi, uning faolligini, mustaqilligini, ijodkorligini rivojlantiradi. Shu sababli, interfaol ta’limni o’rganish va amaliyotga joriy etish bugungi kunning eng dolzarb pedagogik vazifalaridan biridir.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RUYHATI:**

1. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916. – P. 89.
2. Muslimov N.A. va boshq. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: TDPU, 2015. – B. 23-24.
3. Selevko G.K. Sovremennie obrazovatelnie texnologii. – M.: Narodnoe obrazovanie, 1998. – S. 28
4. Roziqov O., Og’ayev S., Mahmudov M., Adizov B. Ta’lim texnologiyasi. – Toshkent: O’qituvchi, 1999. – B. 112.
5. YZ Rashidovna. studies of the image tamurlaine in the field of russian oriental studies. scientific approach to the modern education system 3 (32), 4-6
6. YZ Rashidovna. studies of the image tamurlaine in the field of russian oriental studies. scientific approach to the modern education system 3 (32), 4-6